

УДК 343.985.7

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(31\).586](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(31).586)**О. О. Пучков***orcid.org/0000-0001-7941-3761*

кандидат юридичних наук,

співробітник

Служби безпеки України

С. В. Гордієнко*orcid.org/0000-0002-6942-4894*

судовий експерт

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Однією з основних загроз функціюванню банківської системи як невід'ємної складової частини суспільно-економічного життя держави є злочинність у кредитно-фінансовій сфері.

За сучасних реалій існування нашої держави якісне та всебічне розслідування злочинів у фінансово-банківській сфері неможливе у зв'язку з відсутністю насамперед спеціалізованого та висококваліфікованого незалежного органу досудового розслідування, який би мав у своїй структурі фахівців із бухгалтерського обліку, ревізії та контролю фінансово-кредитних операцій.

Масив бухгалтерської інформації в банківському обліку надто великий і складний не лише для дослідження і розслідування, а і для сприйняття. Саме тому застосування знань спеціалістів та експертів у цій сфері є необхідним і першочерговим при розслідуванні кредитно-фінансових злочинів та інших суміжних правопорушень.

Недостатність кваліфікованих кадрів, відсутність сучасних ефективних методик виявлення та розслідування вже вчинених злочинів і викриття потенційних «схем» вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері, а також брак рекомендацій щодо проведення слідчих дій при розслідуванні злочинів цієї категорії є проблематичним, оскільки зумовлює існування значних ризиків – невиявлення або латентності таких злочинів, або неправильну кваліфікацію дій винних осіб, або не встановлення усіх елементів складу злочину тощо.

Криміналістичне дослідження кредитно-фінансових злочинів, визначення їх основних тенденцій, вивчення окремих механізмів і способів вчинення таких правопорушень у банківській сфері є основою для розробки ефективних рекомендацій із їх виявлення та розслідування.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Тематиці шахрайства із кредитними ресурсами присвячено достатньо багато публікацій. Так, фундаментальними у цій сфері є праці С.С. Чернявського «Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування» (2001) [7], «Фінансове ша-

храйство: методологічні засади розслідування» (2010) [8]; О.В. Курмана «Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами» (2002) [3]; О.В. Пчеліної та В.В. Корнієнка «Особливості розслідування злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій: Методичні рекомендації» (2011) [5]. Окремим питанням шахрайства з фінансовими ресурсами у банківській сфері, їх кваліфікації, розслідуванню та протидії присвячені роботи О.О. Дудорова «Шахрайство з фінансовими ресурсами: врахування банківської специфіки при кваліфікації злочину» [1], В.Р. Мойсика «Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами» [4] та інших відомих вчених.

Метою статті є дослідження та висвітлення особливостей методики розслідування злочинів, передбачених ст. 191 та 364 КК України, що вчиняються у кредитно-банківській сфері.

Завданнями дослідження є розкриття, опис і документування деяких окремих механізмів «шахрайських» дій, спрямованих на привласнення грошових коштів та ухилення від виконання зобов'язань за кредитними договорами.

Дослідження скрадатиметься із двох частин: у першій частині буде описано механізм конкретного злочину у банківській сфері, вчиненого із застосуванням «шахрайства» із кредитними ресурсами, у другій – надано рекомендації щодо тактики та методики розслідування такої категорії злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Злочини у кредитно-фінансовій сфері є складовою частиною економічної злочинності. Такі злочини зазвичай вчиняються не одноособово та становлять сукупність повторюваних взаємодоповнюючих і пов'язаних між собою протиправних дій, що мають спільну мету – привласнення грошових коштів та ухилення від виконання зобов'язань за кредитними договорами.

О.В. Пчеліна та В.В. Корнієнко зазначають, що для механізму вчинення злочинів шляхом кредитно-фінансових операцій організованими

злочинними групами є характерним розподілення функцій між окремими її членами, коли кожний із них виконує тільки частку злочинної «роботи», яка підлягає кваліфікації за окремою статтею Кримінального кодексу України. Завдання правоохоронних органів у таких ситуаціях, на думку авторів, полягає у тому, щоб за окремими ланцюжками злочинних дій окремих осіб розгледіти єдину злочинну діяльність організованої групи. До того ж, злочинна діяльність набуває вигляду складних взаємопов'язаних діянь [5]. Важливим є і те, що до механізму вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері залучаються і спеціально створені фіктивні юридичні особи.

Початок реалізації схем вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері є типізованим. У нашій роботі ми конкретно опишемо механізм вчинення злочинів, передбачених ст. 191 та 364 КК України на основі матеріалів практики. Описана нижче шахрайська схема була багатокроковою та багаторічною, її реалізацію забезпечували декілька юридичних осіб, використовувалося щонайменше три типи фінансових інструментів.

Так, 1 листопада 2009 р. ПАТ «Банк 1», реалізуючи право іпотекодержателя, оприбутковує на власний баланс об'єкт комерційної нерухомості у вигляді торговельно-розважального центру (далі – ТРЦ) загальною площею більш ніж 15 000 м², розташованого у високоурбанізованому місті, що підтверджується договором реалізації права іпотекодержателя, посвідченого нотаріально, а ціноутворення визначено на підставі звіту оцінювача (табл. 1).

Управління (надання в оренду торгових приміщень) ТРЦ генерувало грошовий потік, який спів-

відносився із зобов'язаннями за кредитним договором, тобто прибутку вистачало для погашення як тіла кредиту, так і нарахованих відсотків за користування предметом іпотеки, за яким він був. Можливо, що за кредитуванням ПАТ «Банк 1» власника ТРЦ був прихований продаж, фінансова операція відбулася у 2009 р. – у розпалі фінансової кризи 2008 р.

Оприбуткований на баланс ТРЦ був визначений банком як об'єкт інвестиційної нерухомості, утримуваний для продажу.

15 грудня 2011 р. ПАТ «Банк 1» надає бланковий кредит ТОВ «1» у сумі 100 000 000,00 грн для поповнення обігових коштів. Факт надання кредиту підтверджується Кредитним договором № 2 від 15 грудня 2011 р., укладеним на підставі рішення Кредитного комітету ПАТ «Банк 1» і випискою руху коштів по поточному рахунку № 2600, відкритому для ТОВ «1» у ПАТ «Банк 1» (табл. 2).

Відповідно до виписки руху коштів по поточному рахунку № 2600, відкритому для ТОВ «1» у ПАТ «Банк 1», станом на 15 грудня 2011 р. залишок грошових коштів складав 0,0 грн.

Того ж дня за рахунок кредитних коштів ТОВ «1» здійснює переказ на користь ТОВ «2» із призначенням платежу «Збільшення Статутного фонду» (табл. 3).

Відповідно до виписки руху коштів по рахунку № 2600, відкритого для ТОВ «2» у ПАТ «Банк 1», станом на 15 грудня 2011 р. залишок грошових коштів становив 0,00 грн. Після цього ТОВ «2» переказує на користь ТОВ «1» грошові кошти в сумі 100 000 000,00 грн із призначенням платежу «за облигації в кількості 10 000 шт., емітентом яких є ТОВ «1» (табл. 4).

Таблиця 1

Факт оприбуткування підтверджується бухгалтерським записом

Рух по особовому рахунку № 3510 по валюті 980 за період із 01.11.2009 по 01.11.2009					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.11.2009	К	№ 3408	Необоротні активи, утрим. для продажу	150 000 000,00	Оприб. нежил. приміщ. згідно з актом пр.-перед. від 01.11.2009 р., розпорядження № 2030/1 від 01.11.2009 р., без ПДВ

Таблиця 2

Рух по особовому рахунку № 2062 по валюті 980 за період із 15.12.2011 по 15.12.2011					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
15.12.2011	Д	№ 2600	ТОВ «1»	100 000 000,00	Перерах. кредиту ТОВ «2», за дог. НВКЛ № 2 від 15.12.2011р., заяви б/н від 15.12.2011 р., прот. № 16 від 15.12.2011 р. та розпор. від 15.12.2011 р.

Таблиця 3

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «1» по валюті 980 за період із 15.12.2011 по 15.12.2011					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
15.12.2011	Д	№ 2600	ТОВ «2»	100 000 000,00	«Збільшення Статутного фонду».

Таблиця 4

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «З» по валюті 980 за період із 15.12.2011 по 15.12.2011					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
15.12.2011	Д	№ 2600	ТОВ «2»	100 000 000,00	«За цінні папери».

Таблиця 5

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «2» по валюті 980 за період із 15.12.2011 по 15.12.2011					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
15.12.2011	Д	№2062	ТОВ «1»	100 000 000,00	Погашення кредиту за договором № 2 від 15.12.2011 р.

Таблиця 6

Рух по особовому рахунку № 3541 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	Д	№2600	ТОВ «2»	300 000 000,00	За цінні папери

Таблиця 7

Рух по особовому рахунку № 3541 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	К	№ 3114	ТОВ «2»	200 000 000,00	Оприбуткування вартості цінних паперів ТОВ «2»
01.03.2012	К	№ 3114	ТОВ «1»	100 000 000,00	Оприбуткування вартості цінних паперів ТОВ «1»

Таблиця 8

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «З» по валюті 980 за період із 15.12.2011 по 15.12.2011						
Дата	Д/К	МФО	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	Д	ПАТ «Банк 2»	№ 2615	ТОВ «2»	100 000 000,00	«розміщення вільних грошових коштів на депозитному рахунку».
01.03.2012	Д	ПАТ «Банк 3»	№ 2615	ТОВ «2»	100 000 000,00	«розміщення вільних грошових коштів на депозитному рахунку».
01.03.2012	Д	ПАТ «Банк 4»	№ 2615	ТОВ «2»	100 000 000,00	«розміщення вільних грошових коштів на депозитному рахунку».

Таблиця 9

Рух по особовому рахунку № 2063 ТОВ «З» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	Д	№ 2600	ТОВ «З»	110 000 000,00	Перерах. кредиту ТОВ «З», за дог. НВКЛ № 5 від 01.03.2012 р., заяви б/н від 01.03.2012 р., прот. № 16 від 15.12.2011 р. та розпор. від 01.03.2012 р.

Таблиця 10

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «З» по валюті 980 за період з 01.11.2009 по 01.12.2009					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	Д	№ 3408	ПАТ «Банк 1»	110 000 000,00	Сплата за нерухоме майно згідно з договором купівлі-продажу нерухомого майна від 01.03.2012 р. в т. ч. ПДВ 18 333 700,00 грн.

Таблиця 11

Рух по особовому рахунку № 3408 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2012	К	№ 7499	ПАТ «Банк 1»	40 000 000,00	Негативний результат від продажу нерухомого майна

Таблиця 12

Рух по особовому рахунку № 3541 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2013	Д	2600	ТОВ «4»	30 000 000,00	За цінні папери
01.03.2013	Д	2600	ТОВ «5»	30 000 000,00	За цінні папери
01.03.2013	Д	2600	ТОВ «6»	38 000 000,00	За цінні папери

Таблиця 13

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «3» по валюті 980 за період із 01.11.2009 по 01.12.2009					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
01.03.2013	К	2600	ТОВ «4»	30 000 000,00	За цінні папери
01.03.2013	К	2600	ТОВ «5»	30 000 000,00	За цінні папери
01.03.2013	К	2600	ТОВ «6»	38 000 000,00	За цінні папери
01.03.2013	Д	2068	ТОВ «3»	3 000 000,00	Сплата відсотків за кредитним договором № 5
01.03.2013	Д	2063	ТОВ «3»	95 000 000,00	Погашення кредиту за кредитним договором № 5

Таблиця 14

Рух по особовому рахунку № 3541 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 01.03.2012 по 01.03.2012					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
10.03.2012	К	№ 3114	ТОВ «7»	98 000 000,00	Оприбуткування вартості цінних паперів ТОВ «7»

Таблиця 15

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «3» по валюті 980 за період із 28.06.2013 по 28.06.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
28.06.2013	К	№ 2063	ТОВ «3»	58 000 000,00	Зарахування кредитних коштів за кредитним договором № 5 від 01.03.2012 р.

Таблиця 16

Рух по особовому рахунку № 2600 ТОВ «3» по валюті 980 за період із 28.06.2013 по 28.06.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
28.06.2013	Д	№ 3541	ТОВ «7»	58 000 000,00	За цінні папери ТОВ «7»

Таблиця 17

Рух по особовому рахунку № 3541 по валюті 980 за період із 28.06.2013 по 28.06.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
28.06.2013	Д	№ 3114	Вартість цінних паперів ТОВ «7»	58 000 000,00	Списання вартості цінних паперів ТОВ «7»

Таблиця 18

Рух по особовому рахунку №3641 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 28.06.2013 по 28.06.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
28.06.2013	К	№ 2600	ТОВ «3»	40 000 000,00	За цінні папери ТОВ «7»

Таблиця 19

Рух по особовому рахунку №3641 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 28.06.2013 по 28.06.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
28.06.2013	Д	№ 3114	Вартість цінних паперів	40 000 000,00	Списання вартості цінних паперів

У свою чергу, ТОВ «1» за рахунок отриманих грошових коштів здійснює погашення кредитних зобов'язань перед ПАТ «Банк 1» за Кредитним договором № 2 від 15 грудня 2011 р. (табл. 5).

Описані операції відбулися в один день, результатом було збільшення Статутного фонду ТОВ «2» та продаж йому облігацій, емітованих ТОВ «1» на суму 100 000 000,00 грн. В історії емісії цінних паперів ТОВ «1» був зафіксований продаж за ціною 1000,00 грн за одиницю. Тобто відбулося штучне котирування цінних паперів.

Станом на 01 березня 2012 р. ТОВ «2» реєструє власну емісію цінних паперів у кількості 20 000 шт. на суму 200 000 000,00 грн і разом із придбаними у ТОВ «1» продає ПАТ «Банк 1». Загальна сума угоди склала 300 000 000,00 грн.

Переказ банком грошових коштів на користь ТОВ «2» підтверджується випискою по рахунку обліку дебіторської заборгованості за операціями з цінними паперами № 3541 за 01 березня 2012 р. (табл. 6).

Того ж дня банк оприбутковує вартість придбаних цінних паперів на відповідні рахунки № 3114 (табл. 7).

Отримані від банку грошові кошти в сумі 300 000 000,00 грн, ТОВ «2» розміщує на депозитних рахунках у ПАТ «Банк 2», ПАТ «Банк 3» та ПАТ «Банк 4» (табл. 8).

На депозитних рахунках грошові кошти знаходяться до 20 грудня 2013 р. За цей період ТОВ «2» отримало фінансові доходи, що підтверджено випискою по поточному рахунку № 2600, відкритому в ПАТ «Банк 1», за період із 01 березня 2012 по 20 грудня 2013 рр.

1 березня 2012 р. ПАТ «Банк 1» надає кредит у сумі 110 000 000,00 грн ТОВ «3». Факт надання кредиту підтверджується Кредитним договором № 5 від 01 березня 2012 р., укладеним на підставі рішення Кредитного комітету ПАТ «Банк 1» і випискою руху коштів по поточному рахунку № 2600 відкритому для ТОВ «3» у ПАТ «Банк 1» (табл. 9).

Відповідно до виписки руху коштів по поточному рахунку № 2600, відкритому для ТОВ «3» у ПАТ «Банк 1», станом на 01 березня 2012 р. залишок грошових коштів складав 0,00 грн.

Того ж дня ТОВ «3» здійснює переказ на користь ПАТ «Банк 1» за об'єкт нерухомого майна, який виник на балансі банку як наслідок реалізації прав іпотекодержателя від 01 вересня 2009 р. Переказ здійснено виключно за рахунок отриманих кредитних коштів (табл. 10).

Різниця в сумі 40 000 000,00 грн списується на збитки банку як негативний результат при продажі активу (табл. 11).

Того ж дня зазначений об'єкт нерухомості був переданий в іпотеку за кредитним договором за ціною 150 000 000,00 грн.

Фінансовий стан позичальника та майбутні грошові потоки від управління об'єктом нерухомості не давали можливості позичальнику обслуговувати борг за кредитним договором повним обсягом своєчасно, про що свідчить фінансова звітність позичальника.

Для сплати відсотків і часткового погашення кредиту ТОВ «3» залучало грошові кошти від ТОВ «2», яке отримувало фінансовий дохід за грошовими коштами, розміщеними на депозитних рахунках, за безтоварними операціями (цінні папери, фінансова допомога), за якими не виникає ПДВ, податок на прибуток та інші зобов'язання перед бюджетом.

Станом на 01 березня 2013 р. залишок заборгованості ТОВ «3» перед ПАТ «Банк 1» за кредитним договором складав 98 000 000,00 грн, у т. ч. 95 000 000,00 грн за основним боргом і 3 000 000,00 грн за нарахованими відсотками.

Того ж дня ПАТ «Банк 1» здійснює переказ передплати за цінні папери на користь ТОВ «4», ТОВ «5», ТОВ «6», що підтверджено випискою руху коштів по рахунку обліку дебіторської заборгованості за операціями з цінними паперами № 3541 за 01 березня 2013 р. (табл. 12).

Відповідно до виписок руху коштів по поточних рахунках ТОВ «4», ТОВ «5», ТОВ «6», відкритих у ПАТ «Банк 1», станом на 01 березня 2013 р. залишки грошових коштів склали 0,0 грн. За рахунок отриманих грошових коштів зазначені юридичні особи здійснили переказ на користь ТОВ «3» з призначенням платежу за цінні папери. Отриманими грошовими коштами ТОВ «3» здійснює погашення заборгованості за кредитним договором із наступним виведенням ТРЦ з іпотеки (табл. 13).

Таким чином, у балансі ПАТ «Банк 1» фінансовий інструмент у вигляді забезпеченого іпотекою кредиту був заміщений на дебіторську заборгованість за операціями з цінними паперами ТОВ «4», ТОВ «5», ТОВ «6».

10 березня 2013 р. ПАТ «Банк 1» провів списання дебіторської заборгованості, оприбуткувавши на баланс вартість придбаних цінних паперів, емітентом яких є ТОВ «7», на відповідні рахунки № 3114 (табл. 14).

Фінансовий стан емітента придбаних цінних паперів ПАТ «Банк 1» не досліджував. Активи, які б підтримували ліквідність емітованих цінних паперів і в майбутньому могли би створити грошовий потік, необхідний для зворотного викупу власних цінних паперів, не встановлено. Ціноутворення визначалося за договірними умовами.

28 червня 2013 р. ПАТ «Банк 1» у рамках кредитного договору № 5 від 01 березня 2012 р. переказує на поточний рахунок ТОВ «3» другий транш кредитних коштів у сумі 58 000 000,00 грн, що підтверджується випискою по поточному рахунку (табл. 15).

Вхідний залишок грошових коштів на поточному рахунку ТОВ «З» станом на червня 2013 р. становив 0,00 грн.

За рахунок отриманих кредитних коштів ТОВ «З» здійснює переказ грошових коштів у сумі 58 000 000,00 грн на користь ПАТ «Банк 1» з метою викупу цінних паперів. Переказ здійснено на рахунок № 3541, призначений для обліку дебіторської заборгованості за операціями банку з цінними паперами (табл. 16).

За рахунок отриманих грошових коштів ПАТ «Банк 1» здійснює списання з балансу вартості цінних паперів (табл. 17).

Того ж дня, 28 червня 2013 р., ПАТ «Банк 1» продає цінні папери на користь ТОВ «2». Грошові кошти зараховані на рахунок № 3641, призначений для обліку кредиторської заборгованості операцій банку з цінними паперами. Вартість угоди склала 40 000 000,00 грн. Джерелом коштів на поточному рахунку ТОВ «2» є накопичені відсотки за грошовими коштами, розміщеними на депозитних рахунках ПАТ «Банк 2», ПАТ «Банк 3», ПАТ «Банк 4» (табл. 18).

За рахунок отриманих грошових коштів ПАТ «Банк 1» здійснює списання вартості цінних паперів із балансу (табл. 19).

За підсумками операцій з балансу банку була списана вартість цінних паперів, за рахунок продажу яких ТОВ «З» провело погашення першого траншу за кредитним договором № 5 від 01 березня 2013 р. у сумі 98 000 000,00 грн від 01 березня 2012 р.

Вихідний залишок заборгованості ТОВ «4» за кредитним договором № 5 становив 58 000 000,00 грн внаслідок отримання другого траншу.

Станом на 30 грудня 2013 р. залишок заборгованості ТОВ «З» за кредитним договором № 5 від 01 березня 2012 р. становив 64 000 000,00 грн. Того ж дня відбуваються наступні бухгалтерські записи, внаслідок яких рахунок обліку заборгованості за основним боргом № 2063 та нарахованими відсотками № 2068 анулюються (табл. 20).

Відповідно до виписки руху коштів по рахунку № 3739, відкритому в ПАТ «Банк 1», станом на

30 грудня 2013 р. залишок за активом і пасивом становив 0,00 грн.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України 17 червня 2004 р. № 280, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 26 липня 2004 р. за № 919/9518, рахунок № 3739 Транзитний рахунок за іншими розрахунками [6].

Транзитний рахунок – це рахунок, який використовують для обліку платежів на час до перерахування їх за призначенням згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України з питань бухгалтерського обліку або договорами [2]. Призначення рахунку: облік коштів за іншими розрахунками для розподілу загальних сум між різними рахунками або клієнтам. За кредитом і за дебетом рахунку проводяться суми, які надалі шляхом розподілу зараховуються на відповідні рахунки за призначенням.

Тобто зазначений рахунок не відкривається для обліку грошових коштів клієнтів, оскільки для цих цілей використовується № 2600.

Подальшими діями було проведено дослідження кредитних оборотів по рахунку № 3739 з метою встановлення зарахування грошових коштів із рахунку ТОВ «9» для виконання зобов'язань за договором відступлення права вимоги № Ф-5/5015 від 01 січня 2013 р. та додаткової угоди № 1 від 30 грудня 2013 р. Встановлено, що зазначені зарахування не відбувалися, а поточний рахунок для ТОВ «9» в ПАТ «Банк 1» не відкривався. Варто звернути увагу, що встановлювати зазначений платіж можливо без дослідження поточного рахунку платника. Правила подвійного запису в бухгалтерському обліку дозволяють встановити здійснення господарської операції за результатом дослідження одного із двох кореспондуючих рахунків.

Дослідженням кредитових оборотів по рахунку № 3739 встановлені бухгалтерські записи, які свідчать про віднесення дебіторської заборгованості, що виникла внаслідок закриття заборгованості за кредитним договором із ТОВ «З» за ос-

Таблиця 20

Рух по особовому рахунку № 3739 по валюті 980 за період із 30.12.2013 по 30.12.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
30.12.2013	Д	№ 2068	ТОВ «З»	6 000 000,00	Відступ права вимоги за кред. дог. № 5 від 01.03.2012 ТОВ «9» за дог. відступлення права вимоги № Ф-5/5015 від 01.01.2013 р. та дод. угоди № 1 від 30.12.2013 р.
30.12.2013	Д	№ 2063	ТОВ «З»	58 000 000,00	Відступлення права вимоги за кред. дог. № 5 від 01.03.2012 р. ТОВ «9» за дог. відступлення права вимоги № Ф-5/5015 від 01.01.2013 та дод. угоди № 1 від 30.12.2013 р.

новним боргом і відсотками, на рахунки обліку витрат № 7702 відрахування в резерв під нестандартну заборгованість.

Загальний вигляд бухгалтерських записів по рахунку № 3739 за 30 грудня 2013 р. мав такий вигляд (табл. 21).

Таким чином, запис у призначенні платежу в кореспонденції рахунку № 3739 з рахунками обліку заборгованості за кредитом № 2062 та відсотками № 2068 не відображає суті господарської операції.

Договір відступлення прав вимоги № Ф-5/5015 від 01 січня 2013 р. за кредитним договором № 5 від 01 березня 2012 р. з ТОВ «9» не був відображеним у бухгалтерському обліку ПАТ «Банк 1», що не відповідає основному принципу бухгалтерського обліку, а саме точному, повному та своєчасному відображенню господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

При згортанні балансу наприкінці поточного року зазначені витрати було віднесено на зменшення капіталу ПАТ «Банк 1» (табл. 22).

Таким чином, внаслідок описаних операцій із кредитування та купівлі-продажу цінних паперів ПАТ «Банк 1» отримав збитки у сумі 104 000 000,00 грн, із яких 40 000 000,00 грн – як негативний результат від продажу ТРЦ на користь ТОВ «3» та 64 000 000,00 грн від списання кредитної заборгованості. ТОВ «3» отримав у власність ТРЦ на безоплатній основі.

Як свідчить детальний опис та аналіз вказаного кейсу, при дослідженні операцій із кредитування необхідно не тільки вивчати напрямки використання грошових коштів, але й досконало аналізувати походження грошових коштів, за рахунок яких відбувалося погашення позичальником зобов'язань за кредитним договором.

Враховуючи, що кредитний портфель ПАТ «Банк 1» перевищував 30,0 млрд гривень, страховий резерв по якому коливався на рівні 8–10–15% (2,4–3,0–4,5 млрд грн), то втрата 104 000 000,00 грн просто «розчинялася» у статистичній звітності.

Дослідивши статутні документи ТОВ «3», анкети фінансового моніторингу та зв'язки з іншими юридичними та фізичними особами, встановлено, що ТОВ «3» має опосередкований зв'язок із членами родини Голови правління ПАТ «Банк 1».

ПАТ «Банк 2», ПАТ «Банк 3» та ПАТ «Банк 4» повертають грошові кошти ТОВ «3» з депозитних рахунків на поточний рахунок, відкритий у ПАТ «Банк 1». Наступним ТОВ «3» викуповує у ПАТ «Банк 1» цінні папери за операцією від 01 березня 2012 р.

Таким чином, маючи вплив на прийняття рішень Кредитним комітетом ПАТ «Банк 1», Голова правління ПАТ «Банк 1» використав свої службові можливості для організації злочинної схеми та сприяв привласненню кінцевими бенефіціарами ТОВ «4» грошових коштів ПАТ «Банк 1», завдавши останньому збитки в особливо великому розмірі.

Для документального підтвердження фінансово-господарських операцій, якими були завдані збитки, необхідно дослідити такі документи:

1. Облікову політику ПАТ «Банк 1», що регулює використання стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності при веденні активних операцій.

2. Кредитну політику ПАТ КБ «Банк», яка регулює порядок здійснення активних операцій і мінімізацію банківських ризиків.

3. Протокол Кредитного комітету ПАТ КБ «Банк», яким було надано дозвіл на

Таблиця 21

Рух по особовому рахунку № 3739 по валюті 980 за період із 03.09.2015 по 03.09.2015					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
30.12.2013	К	№ 7702	Відрахування в резерв	64 000 000,00	Списання сформованого резерву за кредитами, за якими відступлені права вимоги
30.12.2013	Д	№ 2068	ТОВ «3»	6 000 000,00	Відступлення права вимоги за кред. дог. № 5 від 01.03.2012 р. ТОВ «9» за дог. відступлення права вимоги №Ф-5/5015 від 01.01.2013 р. та дод. угоди № 1 від 30.12.2013 р.
30.12.2013	Д	№ 2063	ТОВ «3»	58 000 000,00	Відступлення права вимоги за кред. дог. № 5 від 01.03.2012 р. ТОВ «9» за дог. Відступлення права вимоги № Ф-5/5015 від 01.01.2013 р. та дод. угоди № 1 від 30.12.2013 р.

Таблиця 22

Рух по особовому рахунку № 5000 ПАТ «Банк 1» по валюті 980 за період із 31.12.2013 по 31.12.2013					
Дата	Д/К	Рахунок	Назва кореспондента	Сума	Призначення платежу
31.12.2013	Д	№7702	ПАТ «Банк 1»	64 000 000,00	Згортання доходів і витрат

придбання цінних паперів, емітованих ТОВ «2», ТОВ «3», ТОВ «8».

4. Документи, на підставі яких відповідно до Кредитної політики банк приймав рішення про придбання цінних паперів, емітованих ТОВ «2», ТОВ «3», ТОВ «8».

5. Виписки руху коштів по рахунках, зазначених у ланцюгах бухгалтерських записів, що супроводжували фінансові операції.

6. Юридичну справу ТОВ «1», ТОВ «2», ТОВ «3», ТОВ «4», ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7».

7. Кредитну справу ТОВ «4».

8. Звіти суб'єктів оціночної діяльності щодо оцінки вартості ТРЦ на дату оприбуткування на баланс і на дату продажу на користь ТОВ «4».

9. Договір купівлі-продажу цінних паперів із ТОВ «1», ТОВ «2», ТОВ «3», ТОВ «4», ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7».

Зазначений перелік документів не є вичерпним і може бути доповненим, враховуючи обставини конкретної справи.

Крім того, ми пропонуємо такий перелік питань, які слідчому або прокурору необхідно поставити перед експертом:

1. Чи підтверджується документально оприбуткування нежитлового приміщення згідно з актом прийому-передачі від 01 листопада 2009 р., розпорядження № 2030/1 від 01 листопада 2009 р.?

2. Чи підтверджується документально придбання ПАТ «Банк 1» цінних паперів у ТОВ «3» на суму 300 000 000,00 грн від 01 березня 2012 р.?

3. Чи підтверджується документально переказ ТОВ «3» грошових коштів у сумі 300 000 000,00 грн на власні депозитні рахунки, відкриті в ПАТ «Банк 2», ПАТ «Банк 3» та ПАТ «Банк 4» від 01 березня 2012 р.?

4. Чи підтверджується документально зарахування грошових коштів за кредитним договором № 5 на поточний рахунок № 2600, відкритий для ТОВ «4» в сумі 110 000 000,00 грн від 01 березня 2012 р.?

5. Чи підтверджується документально переказ 110 000 000,00 грн від ТОВ «4» на користь ПАТ «Банк 1» за нерухоме майно від 01 березня 2012 р.?

6. Чи підтверджується документально, що для сплати за нерухоме майно були використані винятково грошові кошти, отримані у кредит за договором № 5 із ПАТ «Банк 1»?

7. Чи підтверджується розрахунково та документально неплатоспроможність позичальника ТОВ «4»?

8. Чи підтверджується розрахунково та документально заборгованість ТОВ «4» за кредитним договором станом на 01 березня 2013 р.? А саме 95 000 000,00 грн за основним боргом і 3 000 000,00 грн за нарахованими за користування відсотками?

9. Чи підтверджується документально зарахування грошових коштів на користь ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7» від ПАТ «Банк 1» за договорами купівлі-продажу цінних паперів від 01 березня 2013 р.?

10. Чи підтверджується документально зарахування на поточний рахунок ТОВ «4» грошових коштів від ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7» як сплата за цінні папери?

11. Чи підтверджується документально, що джерелом коштів для здійснення зазначених переказів ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7» використали грошові кошти, отримані від ПАТ «Банк 1» за цінні папери?

12. Чи підтверджується документально використання ТОВ «4» отриманих від ТОВ «5», ТОВ «6», ТОВ «7» грошових коштів для погашення суми основного боргу і нарахованих відсотків за кредитним договором № 5?

13. Чи підтверджується документально продаж банком цінних паперів на користь ТОВ «3» від 28 червня 2013 р. на суму 8 000 000,00 грн і списання 90 000 000,00 грн на збитки від'ємної різниці при продажі активу за рахунок резерву?

14. Чи підтверджується документально завдання банку збиток у сумі 130 000 000,00 грн?

Звертаємо увагу на поширену помилку при постановці питань, що виносяться на дослідження судово-економічної експертизи. Це дата, на яку слідчий або прокурор просить встановити та розрахувати збитки, завдані вкладникам та іншим кредиторам банку.

При розслідуванні втрати активів банками, визнаними Національним банком України неплатоспроможними, на дату введення тимчасової адміністрації більшість кредитних договорів обліковується як строкові. За зазначеною категорією кредитів збитки банком ще не визнані.

Пропонуємо за дату встановлення збитків визначати дату не раніше встановлення товарознавчою експертизою ринкової вартості зазначеної групи активів із відображенням знецінення в бухгалтерському обліку або дату не раніше відображення негативного результату від ліквідації активу (кредитної заборгованості). Таким чином, цей підхід буде методологічно відповідати терміну «розмір матеріальної шкоди», визначеному у Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби й органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, а саме «вартість втрачених активів або недоотриманих доходів, яка визначається за даними бухгалтерського обліку і фінансової звітності об'єкта контролю або експертною оцінкою та іншими визначеними законодавством способами».

Висновки. У роботі було проаналізовано окремі механізми вчинення злочинів у банківській сфері із застосуванням «шахрайства» із кредитними

ресурсами. Було висвітлено конкретні фінансові операції, перелічено основні «суб'єкти схеми» й описано алгоритм їхніх дій, а також проаналізовано бухгалтерські записи, якими забезпечувався рух коштів. Було детально описано весь механізм руху коштів і роз'яснено їхню специфіку.

На основі здійсненого дослідження авторами запропоновано перелік первинних документів, що можуть стати основою в розслідуванні протиправних дій, а також доказами у справі. Перелічені документи є підтвердженням фінансово-господарських операцій, якими були завдані збитки. Зазначено, що перелік такої документації не є універсальним для всіх випадків вчинення злочинів у банківській сфері, а повинен бути сформований індивідуально в кожній конкретній ситуації.

На основі здійсненого дослідження авторами також запропоновано проєкт переліку питань, на які повинен відповісти експерт (у своєму висновку) при проведенні судово-економічної експертизи. Зазначений запропонований перелік містить основні питання, що можуть бути поставлені експерту. Зазначено, що перелік таких питань не є статичним і вичерпним, а повинен бути сформований індивідуально залежно від конкретних обставин вчинення злочину, слідчих ситуацій та основних версій. Цей перелік має виключно рекомендаційний характер.

Запропоновано за дату, на яку слідчий або прокурор просить експерта встановити та розрахувати збитки, завдані вкладникам та іншим кредиторам банку, визначати дату не раніше встановлення товарознавчою експертизою ринкової вартості зазначеної групи активів із відображенням знецінення в бухгалтерському обліку або дату не раніше відображення негативного результату від ліквідації активу (кредитної заборгованості).

Література

1. Дудоров О. Шахрайство з фінансовими ресурсами: врахування банківської специфіки при кваліфікації злочину. *Підприємництво, господарство і право*. 1999. № 6. С. 38–43.
2. Про Постанову Правління Національного банку України від 11 вересня 2017 р. «Про затвердження Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України»: Постанова Правління Національного банку України від 11 вересня 2017 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text>.
3. Курман О.В. Шахрайство з фінансовими ресурсами: врахування банківської специфіки при кваліфікації злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.
4. Мойсик В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 19 с.
5. Пчеліна О.В., Корнієнко В.В. Особливості розслідування злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій: Методичні рекомендації. Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2011. 36 с.

6. Про Постанову Правління Національного банку України від 17 червня 2004 р. «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України»: Постанова Правління Національного банку України від 17 червня 2004 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04#Text>.

7. Чернявський С.С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2001. 309 с.

8. Чернявський С.С., Корнієнко В.В. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.

Анотація

Пучков О. О., Гордієнко С. В. Особливості методики розслідування злочинів, що вчиняються у кредитно-банківській сфері. – Стаття.

У науковій статті проаналізовано механізм вчинення злочинів, передбачених ст. 191 та 364 КК України у кредитно-банківській сфері. Авторами висвітлено конкретні фінансові операції, визначено основні «суб'єкти схеми» й описано алгоритм їх дій, а також проаналізовано бухгалтерські записи, якими забезпечувався рух коштів. Було детально описано весь механізм руху коштів і роз'яснено їх специфіку.

На основі здійсненого дослідження авторами запропоновано перелік первинних документів, що можуть стати основою в розслідуванні протиправних дій, а також доказами у справі. Перелічені документи є підтвердженням фінансово-господарських операцій, якими були завдані збитки. Зазначено, що перелік такої документації не є універсальним для всіх випадків вчинення злочинів у банківській сфері, а повинен бути сформований індивідуально в кожній конкретній ситуації.

На основі здійсненого дослідження авторами також запропоновано проєкт переліку питань, на які повинен відповісти експерт при проведенні судово-економічної експертизи. Зазначений запропонований перелік містить основні питання, що можуть бути поставлені експерту. Зазначено, що перелік таких питань не є статичним і вичерпним, а повинен бути сформований індивідуально залежно від конкретних обставин вчинення злочину, слідчих ситуацій та основних версій. Цей перелік має виключно рекомендаційний характер.

Запропоновано за дату, на яку слідчий або прокурор просить експерта встановити та розрахувати збитки, завдані вкладникам та іншим кредиторам банку, визначати дату не раніше встановлення товарознавчою експертизою ринкової вартості зазначеної групи активів із відображенням знецінення в бухгалтерському обліку або дату не раніше відображення негативного результату від ліквідації активу (кредитної заборгованості).

Ключові слова: кредитно-банківська сфера, шахрайство з фінансовими ресурсами, злочини, методика розслідування.

Summary

Puchkov O. O., Gordienko S. V. Methodology features of investigation of crimes, committed in the credit and banking sector. – Article.

The scientific article analyzes the mechanism of committing crimes under Articles 191 and 364 of the Criminal Code of Ukraine in the credit and banking sector.

The authors cover specific financial transactions, define the main “subjects of the scheme” and describe the algorithm of their actions, as well as analyze the accounting records that ensure the movement of funds. The spe-

cifics of the whole mechanism of cash flow were described in detail.

Based on the study, the authors proposed a list of primary documents that can be the basis for the investigation of illegal actions, as well as evidence in the case. These documents are evidence of financial and economic transactions that caused losses. It is noted that the list of such documentation is not universal for all cases of crimes in the banking sector, but should be formed individually in each situation.

Based on the study, the authors also proposed a draft list of questions to be answered by the experts (in their opinion) during the forensic economic examination. This proposed list contains the main questions that can be

asked to the experts. It is noted that the list of such issues is not static and exhaustive, but should be formed individually depending on the specific circumstances of the crime, investigative situations and basic versions. This list is only for guidance.

It is proposed to determine the date on which the investigator or prosecutor asks the expert to establish and calculate the losses caused to depositors and other creditors of the bank, not earlier than the establishment of commodity examination of the market value of this group of assets with impairment in accounting, or the date liquidation of the asset (credit debt).

Key words: credit and banking sphere, fraud with financial resources, crimes, methods of investigation.